

KATEŘINA VÁGNEROVÁ

JANA JURMANOVÁ, DAGMAR LACHMANOVÁ
RADMILA TOMŠŮ

HALDA

HALDA

Kateřina Vágnerová

Jana Jurmanová, Dagmar Lachmanová,

Radmila Tomšů

PODĚKOVÁNÍ

Jakubovi Ch. (13), Vojtovi Ch. (9), Veronice T. (11), Alešovi J. (14) a Tomášovi J. (14) - našim prvním dětským čtenářům - za jejich cenné připomínky k příběhu a otázky, které nás přiměly napsat slovníček pojmů.

PROLOG

„Tati,“ vzlykla jsem. Malým oknem podkrovního pokojíku jsem zahlédla, jak dva muži v dlouhých kabátech odvádějí tatínka někam pryč. Nevzhlédl ke mně, nezašklebil se a nepokrčil legračně nos tak, jak to obvykle dělával. Jako by to ani nebyl on. Ramena měl schoulená a vypadal daleko menší než ještě včera.

To je tím, že koukám shora, utěšovala jsem se. Proč se nezmenšili ti dva, nad tím jsem raději nepřemýšlela.

Vyběhla jsem z pokoje a schovala se do nejtemnějšího koutku půdy. Do pusy jsem si nacpala pěst, protože jinak bych se rozbrečela. Na půdě bylo dusno a cítila jsem zvířený prach, který se jen pomalu usazoval zpátky na cihlovou podlahu. Pozorovala jsem jednotlivá zrníčka v paprscích slunce, vnikajících sem okýnkem ve střeše, a připadala si jako zvířátko, které se schovává před liškou. Není správné, aby se děly strašné věci, když je takový krásný jarní den. To jsem věděla už tenkrát.

O čtyři roky později

Neděle 26. 6. 1955

VELKÁ VÝPRAVA

Proběhla jsem přední zahradou. Bylo vedro a růže tak voněly, že mě z toho málem rozbolela hlava. Babička to s nima fakt přehání. Kromě nich máme na zahradě jenom ovoce a zeleninu, protože kytky jsou prý neužitečné. Jenom na růže si babička potrpí, jako by byla Šípková Růženka.

Vlastně má ještě ráda pivoňky a konvalinky, ale ty můžou růst jen kolem plotu. Zato zeleniny jsou u nás lány jako v sovětském kolchoze. Víím, jak to tam vypadá, protože jsem minulý měsíc byla v kině. V týdeníku, co je vždycky před filmem, o kolchozech promítali. Říkali, že od té doby, co v Sovětském svazu vyhnali cara a všechno pěstují společně, nemá už nikdo hlad. To je dobré, ne? Sovětský kolchoz je totiž něco, jako naše JZD. Určitě ale o hodně větší a asi taky o hodně lepší. V Sovětském svazu mají všechno větší a lepší, říká soudružka učitelka. I když děda zase tvrdí, že je lepší mít svoji vlastní krávu než družstevní. Tak nevím.

Ohlídla jsem se. Doufala jsem, že se maminka nedívá z okna. Dobře jsem věděla, že když kouká, záclona se vždycky aspoň trochu pohne. Teď ale visela úplně nehybně. Prima. Můžu trénovat. Rychle

jsem se vyšvihla na branku a seskočila na druhou stranu. Dala jsem si záležet na čistém a elegantním doskoku. Jednou chci být gymnastka, jako je Eva Bosáková. Ta je prostě nejlepší. Četla jsem o ní ve Vlastě. Maminka by mi ten časopis nekoupila, prý je to škoda peněz, ale dal mi ho loni v létě Ivan.

To je jeden synek od nás z Kunčic. On už je vlastně úplně dospělý, ale je vážně dobrý. Přijel tenkrát z vojny na opuštěný a koupil si tu Vlastu na cestu vlakem. Nic jiného prý nebylo. Potkala jsem ho, zrovna když ji chtěl před nádražím hodit do koše. Když ale viděl, jak na obrázek gymnastky koukám, časopis mi dal.

Od té doby vím, čím budu, až vyrostu. Gymnastkou. Jenže podle maminky je gymnastika „totalna kravina“ a „stejně tady v Kunčicích nic takeho není.“

„Ve Vítkovicích gymnastický oddíl mají,“ žadonila jsem.

„A vozit tě tam bude kdo, Andulo?“ utnula mě maminka.

„Tatínek by...“ zkusila jsem ještě, ale pak jsem zahlídla bolest, která mamince prokmitla očima. „Tatínek by mi to dovolil,“ zamumlala jsem si alespoň pro sebe. Jenže tatínek doma už čtyři roky není.

Tím skončila veškerá debata. Přesto jsem se nevzdávala naděje a pro jistotu tajně trénovala, abych byla připravená. Protože se stávají různé věci, no ne?

Dneska jsem ale měla v plánu něco jiného. Rychle jsem přeběhla přes cestu za třípatrový činžovní dům, kde jsem měla sraz s Libuškou, Jožkou, Rudou a Alešem. Kolem nich pobíhal Poberta, toulavý pejsek, který si ze všech lidí v okolí jako jediného oblíbil Rudu. Bylo mi jasné,

že je to proto, že ho Ruda krmí. Občas pro něj vezme něco doma, ale hlavně mu nosí zbytky z hospody. Dostává je od pana Vejvody, když jde tatínkovi pro pivo. Kdysi vypadal Poberta strašně. Celý zblešený, vyhublý a divoký. Na každého vrčel a štěkal. Teďka už je daleko lepší. Bydlí v boudičce, co mu Ruda udělal za jejich domem, srst má už docela pěknou a lidí už se tolik nebojí. I když mazlit se s ním může jedině Ruda. Mi to zas tak moc nevádí, protože mám stejně radši kočky, ale myslím, že Jožka na mladšího bráchu trochu žálí. Jenomže on by jaktěživo neměl tolik trpělivosti, aby si Pobertu ochočil.

„Kde jsi tak dlouho, Andulo?“ volala Libuška už z dálky.

Pokřčila jsem rameny. Neměli jsme přece domluvené, v kolik se sejdem. Jenže Libuška je vždycky nesvá, když je s klukama sama. Myslí si, že ji mezi sebou trpí jenom kvůli mně. Protože je moje kamarádka a já umím běhat skoro stejně rychle jako Jožka. I Aleše nebo Rudu bych v případě potřeby dokázala přeprat. To je tím tréninkem na gymnastku. A taky jsou mladší, to je fakt. I když jenom o rok. Je jim jen deset, zatímco mně, Jožkovi a Libušce už bylo jedenáct.

Ale zas, kluci náhodou Libušku docela berou. I když ona tomu moc nevěří. Zasmála jsem se, když jsem si vzpomněla, jak mi Jožka tajuplně sdělil: „Viš, že nam Libuška ukazala prsa?“

Zalapala jsem tenkrát po dechu.

„Libuška?“

Jožka se řehnil.

„Pokud si myslíš to, co si myslím, že si myslíš, tak to ni. Ale viš, jak sme četli tu knížku od Hanzelky. Tu o Africe. Tak tam byly fotky, no ni? Nahatých černých bab.“

Oddechla jsem si.

„No hlavně to neříkej před Libuščinou maminkou. To by Libuše zakázala se s váma bavit.“

„Mam rozum. A před mojim fotrem to těž nebudu vykladat. On by nam ty knížky zakazal. A Libuška ma kupu fajnych knížek.“

Jožka měl pravdu. Libuška měla celou spoustu knížek. Mně sice čtení zas tak moc nebaví, teda, až na detektivky, ale tahle Afrika snů a skutečností byla fakt úžasná. Hlavně proto, že to je opravdická pravda. Hned, jak jsme si ji s děčkama přečetli, jsme začali plánovat, že se taky jednou do Afriky vydáme. Hlavně jsme začali šetřit. Ale jde to pomalu, protože kapesné mají jenom Aleš a Libuška. A za sběr léčivých rostlin moc peněz nedostanem.

Pro dnešek navrhl Jožka malý trénink – výstup na Kilimandžáro.

„A tím myslíš jako co?“ zeptala jsem se s podezřením.

„Vylezem na haldu, no ni, synci?“ dožadoval se Jožka souhlasu ostatních kluků. Ti horlivě přikyvovali. Ruda proto, že svého staršího bráchu obdivuje, a jeho spolužák Aleš proto, že se chtěl zavděčit.

Sevřel se mi žaludek a podívala jsem se na Libušku. Bylo vidět, že se jí ten nápad ani trochu nelíbí, ale že jako obvykle neřekne nic. Zas to bylo na mně. Takže jsem zaprotestovala: „Na haldu? Na tu velkou? Za řekou? To je dost nebezpečné, ne? Co když nám vyklopí žhavou strusku akorát na hlavu? Upeče nás to zaživa.“

Jožka nad tím mávl rukou.

„Vystup na Kilimanžaro ma byt nebezpečny. A vyberem misto, kde klopit nebudou.“

„A to poznáš jak?“

„Tak oni klopi po řadě, no ni? Tak se to da spočítat.“

Zamyslela jsem se. Vlastně měl pravdu. I když jsem o tom nikdy neuvažovala, stejně jsem vnímala pravidelný rytmus, s jakým se několikrát za den po strmých svazích haldy valila žhavá struska. V noci to bylo úžasné. Rudá záře se rozlila po celé obloze. Od mala jsem ten pohled milovala. Ale stejně. Žhavá struska je žhavá struska a vůbec mě nelákalo ocitnout se někde poblíž. Ještě jednou jsem zkusila kluky od akce odradit. Honem jsem vymýšlela, co všechno bych mohla namítnout.

„Jde to vůbec na haldu vylézt? Jak rychle struska tuhne? Nebude to moc horké, i když vyberem místo, kde klopili třeba předvčerem? A stejně si myslím, že se tam nesmí!“

Překvapivě se ozval Ruda: „De to. Děda povídal, že tam dřív chodili sbírat železo. Pak ho prodávali zpatky do Vítkovic.“

„Jo,“ souhlasil Jožka. „a taky říkal, že tam před válkou za krize žila fura lidí. Říkali si brenpartáci. Klidně si tam žili, nic nerobili, enem chlastali.“

„To ale vůbec nebyl socialistický přístup k životu,“ pronesl Aleš větu dobrou tak akorát na pionýrskou schůzku. Jeho otec pracuje v Nové huti. Děda říkal, že je velké zvíře. Kádrovák a komunista. Aleš každou chvíli pronese nějakou pitomost, ze které by člověk padl. Asi to slyší doma. A myslí si, jaký na nás udělá dojem, moula jeden. Když on i vypadá jako moula. Vždycky jako ze škatulky. Na rozdíl

od kluků nikdy nemá zašíváné kalhoty a skoro nikdy se neumaže. Vážně nevím, jak to dělá.

„Di s tím kajsi,“ osopil se na něho Jožka. „Na socialisticky přístup ti viš co. Nam komunisti sebrali cely barak a nechali nam v něm enem dvě cimry.“

To je právě to, co Alešovi prostě nedochází. Když jsem si představila, jak se začnou hádat, raději jsem souhlasila s Jožkovým plánem. „Tak jo, jdem vystoupit na to vaše Kilimandžáro.“

Libuška nesouhlasně zatřepala hlavou, až se jí rozlítly copánky. Ted'! Ted' se jí to nelíbí, ale aby něco řekla... Prostě, jako vždycky.

NA HALDU!

Prošli jsme kolem zahradnictví Bulhara, o kterém si nikdo nepamatuje, jak se vlastně jmenuje, takže se mu říká prostě Bulhar. Viděli jsme, jak s konví těžce pajdá kolem záhonů s rajčaty, paprikami a výstavními saláty. Pěstování zeleniny má nejspíš v krvi, jen těžko by se v Kunčicích našel někdo, kdo by měl hezčí a lepší. Ale stejně ho nikdo nemá rád. Teda skoro nikdo. Já docela jo. Lidi u něho sice nakupují, ale většinou na něho koukají skrz prsty. Protože zeleninu má krásnou, ale jeho domek vypadá, že se každou chvilku rozsype. A on je taky takový zanedbaný, navíc si zahradu hlídá jak vzteklý pes. Kluci si z něho občas dělají legraci, někdy se dokonce odváží prostrčit ruku skrz plot a natrhat plnou dlaň zralých malin. Teď se ale jeho směrem jen zašklebili a pelášili dál. Já na něho nenápadně mávla. Že si s ním někdy povídám, když mě k němu maminka pro něco pošle, to bych před klukama nepřiznala ani za nic.

Rychle jsme klusali po cestě, která vedla mezi křovím k pěšímu můstku přes Ostravici. Poberta vesele poštěkával, měl radost, že jsme ho vzali na procházku. Doběhli jsme ke stoce, která se za zatáčkou vlévala do Ostravice. Líně se v ní převalovala barevná kapalina pokrytá hustou pěnou. Když jsem byla malá, tak se mi ty každý den jiné barvy náramně líbily. Jenže děda mi vysvětlil, že to žádná krása není. Je to jen odpad z papíren, plný jakéhosi svinstva.

„Nějak smrdí. Děda říkal, že prý se podle toho smradu pozná, že se změní počasí.“

Jožka se podíval nahoru. Slunko svítilo na plné pecky a přes listí dělalo na cestě světlé skvrny.

„Sviti jak sviňa, bude fajně.“

„Je dusno, možná přijde bouřka,“ zkusila výpravu zhatit Libuška.

„Nesmysl, vždyť je nebe jako šmolka,“ projevil se zase Aleš.

Jožka se zarazil.

„Jaka molka?“

„Šmolka. Říkala to soudružka učitelka ve škole. Jakože je krásně modrá, víte?“

Libuška kývla a my ostatní obrátili oči v sloup. To je prostě Aleš.

„Smolte na šmolku a pohněte,“ zavrčel Jožka. Nečekal na nás a znovu se rozběhl.

Ze zastíněné cesty jsme se vynořili na pálící slunce na břehu Ostravice. Zamhouřila jsem před tou spoustou světlá oči a na chvilinku se zastavila. Ale ostatní se šupem rozběhli přes můstek zavěšený na lanech, a tak jsem honem běžela za nimi. Ruda jako obvykle uprostřed několikrát poskočil, aby most rozkýval. Jožka mu jako obvykle vlepil bratrský pohlavek a my s Libuškou se nad tím jako obvykle zašklebily.

„Pancharti mizerny, to si říkáte pionýři? Poškozovat majetek v socialistickém vlastnictví, to se robí? Nahlasim to soudruhum rodičum!“ houkl z druhého konce lávky pan Urbánek. S úlekem jsme se zastavili. Vůbec jsme si ho předtím nevšimli.

„Dobrý den,“ hlesla Libuška.

„Jaky dobry den? Čest praci, ni?“

„Práci čest, soudruhu Urbánku,“ zahlásil, k překvapení nás všech, neohroženě Aleš.

„No vidíš, že to de! Tak je to spravně! Tak pokračujte, pionýři, pokračujte!“ Prošel kolem nás a zmizel za ohybem cesty.

Podívali jsme se na sebe.

„On je cyp jak lampa! Totalně vymatlaný,“ zakroutil hlavou Ruda. „Či ten mostek může tak lehce prdnut?“

„Kašli na něj, bracha!“

„Myslíte, že by opravdu mohl něco říct našim rodičům?“ staral se Aleš.

„Jo, ten je všeckeho schopný. Ale tebe tak akorat pochvali, žes ho spravně socialisticky pozdravil,“ ušklíbl se Jožka. „Deme, děcka!“

Na druhém břehu jsme se zarazili. Všichni. Halda byla vzdálená jen pár desítek metrů. Táhla se podél řeky, měřila tak kilometr na délku. Obyčejně nám to tak nepřišlo, dokonce ani když jsme se koupali těsně pod ní v Ostravici, ale teď nám najednou její horní hrana připadla strašlivě vysoko.

„No co, Kilimanžaro prostě není žádná sranda,“ pronesl Jožka naoko vesele, jenomže se mi zdálo, že se mu nějak třepe hlas. „Tak kde naposled klopili? Bo bysem nebyl šťastný, kdyby nam vylili strusku na hlavu,“ obrátil se kdoví na koho.

„Támhle,“ odpověděla nečekaně sebejistě Libuška a ukázala doprava. „No co?“ pokrčila rameny nad našimi udivenými pohledy. „Prostě jsem se náhodou dívala, když jsem šla po obědě k vám za dům.“

„Tak dobře,“ rozhodla jsem. „To znamená, že bysme měli jít co nejvíc vlevo.“

Ne že bych z toho byla odvázaná. Kdybysme šli doprava, bylo by to snadné. Podél haldy vedla dobře vyšlapaná cesta, která ji obcházela. Chlapi po ní chodili do Vítkovických železáren. Doleva to bylo horší. Mezi řekou a haldou bylo vidět jenom úzkou pěšinku, co se každou chvíli ztrácela v řídkém křoví. Pod nohama nám začaly chrastit kousky strusky, co se skutálely shora až sem. Nikdo nic neříkal a vedro bylo čím dál větší. Když jsme ušli nějakých dvě stě metrů, Jožka zavelel: „Stačí, lezem nahoru.“

Znovu jsme vzhlédli ke strmému černému kopci, který se tyčil nad námi. Jsem si jistá, že teď už se nahoru nechtělo nikomu. Jenomže nikdo se nechtěl shodit.

„Tak jdem,“ vzdychla jsem a jako první se začala škrábat po příkrém svahu. Byla jsem ráda, že jsem maminku přesvědčila, že ne všechny holky musí chodit v sukni i ven, protože ta se pro šplhání vůbec nehodí. A je jedno, jestli šplháte na strom nebo na haldu. Krátké kalhoty, co mi ušila, jsou daleko lepší. Aspoň kluci neuvidí, jaké mám gaťky.

Jožka se pustil hned za mnou a rychle mě předběhl. Mladší kluci ho následovali, ale nešlo jim to zdaleka tak dobře. Poberta chvíli pobíhal po cestičce a nešťastně kňučel, ale když ho Ruda zavolal, pustil se za ním a rychle ho dohonil. Zdálo se, že čtyři nohy jsou na šplhání daleko lepší než dvě.

Libuška dlouho váhala, možná i proto, že ona, na rozdíl ode mě, sukni měla. Když se konečně začala lopotit vzhůru, měli jsme s Jožkou za sebou už dobrou čtvrtinu haldy.

Bylo vedro. Přemýšlela jsem, jestli je to spíš tím, jak moc svítí slunko, nebo jestli je ta halda horká zespoda. Protože kdo ví, jak dlouho taková struska chladne, že? Doufala jsem, že je to tím slunkem. Snažila jsem se lézt co nejrychleji, takže jsem si pomáhala rukama. Možná to nebyl nejlepší nápad.

„Jau,“ zasykla jsem a strčila si prst do pusy. Objevily se mi na něm kapičky krve. Povrch vylévané strusky byl zatraceně ostrý. Pokračovala jsem opatrněji a křikla na ostatní: „Dávejte pozor, ať si neporežete ruce!“

Libuška, hluboko pode mnou, ještě zpomalila.

Jožka se najednou zastavil.

„Čumte na to. Poklad!“ zvolal vítězoslavně a čekal, až k němu já a kluci vylezem. Na Libušku se čekat nenamáhal a ukazoval na velký spečený koláč strusky, který se kovově leskl. Měl v průměru skoro metr. Jožka se tvářil, jako by objevil Ameriku. Poberta ten jeho veleobjev očmuchal, ale okamžitě usoudil, že tohle k jídlu opravdu není, a ztratil zájem.

„Vidíte na tom ten otisk? To je z dna panve,“ upozorňoval Jožka. „Skoro same železo! To kdybysme dostali dolu, tak bysme to mohli prodat zpatky do železaren! Jak brenparťaci. A měli bysme hned furu peněz na Afriku.“

„Zbláznil ses? Víš, jak to musí být těžké?“ zpražila jsem ho, protože jsem neměla nejmenší zájem lopotit se s takovým kusiskem čehosi,

v čem mohlo ale taky nemuselo být železo. A už vůbec jsem si neuměla představit, jak bysme to oddělili od haldy. Zamyslela jsem se, jak to asi dříve sběrači železa dělali. Asi měli nějaké sochory, kladiva nebo tak něco, usoudila jsem. Než se Jožka stačil začít hádat, ozval se Aleš: „Z jaké pánve? To jako na palačinky nebo co? Ale ta je přece mrňavá a tohle je obrovské.“

„To nevíš? To tu zna každé male děcko!“ odfrkl přezíravě Jožka.

„Je přece z Olomouce, dyť tu bydlí enem rok,“ poučoval ho důležitě Ruda. To se mu nestávalo tak často, že by znal něco, co brácha ne. Jenže Aleš byl od okamžiku, kdy se přistěhovali, jeho nejlepší kamarád, takže o něm věděl první poslední.

„No tuž jo. Tak posluchej. Panva, to je taka nadoba, co do ni naleju strusku, naloží na vagon, dovezu tady nahoru na haldu a vyklopi dolu. Jasne? Si neviděl, jak to v noci svítí?“

„A někdy část té strusky ztuhne dřív, vypadne z pánve jako pevný kus a pak to vypadá takto,“ doplnila zadýchaně Libuška, která konečně vysupěla až k nám. Ruda s Alešem se neklidně ošili a koukli směrem vzhůru. Co kdyby něco vypadlo právě teď?

Jožka nad naším nedostatkem nadšení otráveně potřásl hlavou a začal znovu šplhat po svahu. K hřebeni už chyběl jen kousek, jenomže bylo čím dál větší vedro, takže nám to dalo zabrat. Ale nakonec jsme to zvládli. Rozhlídla jsem se po vrcholku haldy. Pár metrů od nás vedly koleje. Naštěstí žádný vlak se struskou nebyl v dohledu. Dost se mi ulevilo a byla bych se vsadila, že ostatním taky.

„Dokazali sme to! Dobyli sme Kilimanžaro! Příště v Africe!“ jásalí Jožka a Ruda. Poberta se rozštěkal a pobíhal kolem. Najednou jsem

taky měla ohromnou radost, takže jsem se přidala, na koleji udělala piruetu jako na kladině a ukláněla se na všechny strany. Libuška se v předklonu vydýchovala, rukama opřená o stehna. Aleš se s náhlým podezřením rozhlédl po obloze.

Šmolka zmizela v nedohlednu, nebe teď bylo spíše ocelově šedé. Kdesi v dálce se ozvalo zahřmění a vítr zvedl oblak prachu.

Libuška se zakuckala. V hlase se jí ozval strach: „Co myslíte? Když je v té haldě tolik železa, nemůže do ní uhodit blesk?“

Jožka rádoby nedbale pokrčil rameny, ale bylo vidět, že úplně jistý si není. „No co, mužem jít, Kilimanžaro sme dobyli, tak jaké cavyky s tím.“

Dolů byla cesta ještě horší než nahoru. Vedro bylo čím dál větší a zvířený prach se kroutil podél svahu. Spěchali jsme. Ruce jsme si do krvava rozedřeli úplně všichni. Když už jsme byli skoro dole, uklouzla mi noha a pořádně jsem si odřela koleno. Bolelo to jako čert, jenomže na nějaké skučení nebyl čas. Na pěšině jsme se rozběhli, i když já trochu kulhala.

Můstek se v prudkém větru houpal, liják nás zastihl přesně uprostřed. Na listí stromů za řekou bubnovaly velké kapky.

Než jsme doběhli k prvním domům, byli jsme mokří až na kůži. Mezi hřměním a pleskáním deště jsme zaslechli halas mužských hlasů z hospody ve Vrbíně. Ty hlasy zněly zlověstněji než bouřka.

Ale stejně to bylo skvělé dobrodružství.